

KÜLTÜREL DEĞERLERİN ÜÇ KUŞAK ARASINDAKİ DEĞİŞİMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME: ANKARA ÖRNEĞİ*

Şebnem MORSÜMBÜL

Özet: Bir toplumu anlamak o toplumu oluşturan kuşakların ve toplumsal normların temelini oluşturan yönlendirici unsurlar olarak “değerlerin” anlaşılmasını gerektirmesinden dolayı bu çalışma bizi kuşaklar arası değer önceliklerinin incelenmesine yönlendirmiştir. Bu çalışmanın konusu kültürel değerlerin üç kuşak arasındaki değişiminin Ankara örneğinde incelenmesidir. Araştırma üç kuşağın değer oryantasyonlarını incelemiş ve aynı zamanda kuşaklar arası değer önceliklerindeki değişimin derece ve yapısı üzerine yoğunlaşmıştır. Bu araştırma ile elde edilen bulgulara göre kuşaklar arasındaki değer değişimi hızlı olmayarak yavaş gerçekleşmekle birlikte uzun dönemdeki bu değişimi büyük olabilmektedir. Bunun yanı sıra kuşakların değer oryantasyonu değişmekte ve bu değişim tutarlı olmakla birlikte, tahmin edilen yönde gerçekleşmiştir.

Anahtar kelimeler: Schwartz değerler yaklaşımı, kültürel değerler, evrensel değerler, değer öncelikleri, kültürel değerlerin kuşaklararası değişimi.

A Study on the Cultural Value Change Across Three Generations: Ankara Sample

Abstract: Understanding the society is required to understand the generations and values which form the basis of the social norms as the guiding principles in society. Such necessities made this study analyse the value priorities of three generations. The subject of this study is to examine the cultural changes of the values across generations in Ankara sample. It is not only the value orientations among three generations examined but also degree and nature of change at value priority are focused. As a result of this study, the change of values among generations comes to passes slowly and in the long term this change will be massive. In addition, value orientations of generations have been changing and quite consistent across generations and in the expected directions.

Key words: Schwartz theory of basic values, cultural values, universal values, value priority, value consensus, value change across generations.

---

* Bu makale “Değerlerin Kuşaklar Arası Değişimi: Ankara Örneği” (Morsümbül, 2014) adlı doktora tezinden türetilmiştir.

Giriş

Değerler; kişilerin davranış biçimine rehberlik eden, insanları ve olayları değerlendirmemizi sağlayan ve onların davranışları ile değerlendirmelerini açıklayan kavramlardır. Kültürel değerler, önem derecelerine göre, bir kişinin veya bir grubun hayatına rehberlik eden ilkeler olarak tanımlanmaktadır (Rokeach, 1973, ss. 5-7; Schwartz, 1992, ss. 1, 4).

Hofstede (1984, s. 21), Inglehart (2000, s. 215), Schwartz (2006, ss. 138-139)'ın belirttiği gibi toplumdaki baskın değerler bazen kültürün en merkezî özelliği olabilmektedir. Bu değerler o kültürdeki iyi ve arzu edileni vurgulamaktadır. Toplumun kültürünün zenginliği inançlara, gelenek ve göreneklerine, normlarına, değerlerine yansımaktadır. Toplumsal kurumların oluşması, günlük pratiklerle ilgili kültürün kültürel değerleri etrafında ifade bulmaktadır. Bundan dolayı da değerleri çalışmak ilgili kültürün karakteristik yapısını tanımaya ilişkin en etkili yolu oluşturmaktadır (Schwartz, 2006, ss. 4-6).

Son yıllarda yaş gruplarının toplumsal değişime katkılarını inceleyen kuşak analizlerine ilgi sürekli artmaktadır. Mesela Karl Mannheim bir denemesinde (1952) aynı kuşaktan insanların, kendilerinden önceki kuşaklara göre dünyaya nasıl çok farklı biçimde bakabileceklerini anlatmıştır. Dolayısı ile her kuşağa özgü olan eşsiz deneyimler toplumsal değişime olanak tanımaktadır (Aktaran: Marshall, 1991, s. 439). Inglehart da (2008a, s. 131) çalışmasında Batı dünyasında İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki kuşağın yaşamlarını zenginlik içinde geçirdiğini, bunun da genç kuşaklar ile yaşlı kuşaklar arasında büyük farklılıklara sebebiyet verdiğini göstermiştir. Inglehart olgun kuşakların ekonomik ve fiziki güvenliği kapsayan “metaryalist değerleri” daha fazla benimserken, genç kuşaklara doğru gidildikçe özerklik ve kendini-ifade etmeyi kapsayan “postmateryalist değerlerin” daha fazla benimsendiğini ortaya koymuştur. Kuşak çalışmaları sosyal yapı ve değişimleri anlamamızı sağlamakla birlikte, kuşak çalışmalarının önemi günümüzde sosyal değişimin karakteristiğini anlamak için çabaladıkça daha net olarak ortaya çıkmaktadır (Mannheim, 1952, s. 163).

Bu çalışmanın konusunu bir toplumu anlamada o toplumu oluşturan kuşakların ve toplumsal normların temelini oluşturan yönlendirici unsurlar olarak “değerlerin” anlaşılmasını gerektirmesinden dolayı kuşakların değer öncelikleri oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı ise toplumun anlaşılması ile ilintili olarak kuşakların tutum ve davranışlarının arkasındaki motivasyonların farklılık ve benzerliklerini saptayarak toplumsal değişimin neden ve nasıldığını ortaya koymaktır.

Bu bağlamda çalışmanın temel araştırma problemlerini:

- 1) Toplumda temel değer tipleri bakımından kuşaklar arası farklılaşma olup olmadığı,
- 2) Bu farklılıkların derecesi ve ne yönde olduğu, oluşturmaktadır.

Sosyal bilimlerde değerler üzerine çok sayıda araştırma yapılmıştır. Allport, Vernon ve Lindzey (1951), Spranger (1950), Morris (1964), Maslow (1962; 1970), Kluckhohn ve Strodtbeck (1961), Rokeach (1968), Inglehart (1977), Hofstede (1984), Triandis (1990) ve son olarak da Schwartz (1992)'ı sayabiliriz (Aktaran: Dettenborn, Boehnke ve Horstmann, 1994, s. 269). Kuşaklar arası değer önceliklerindeki değişimi konu alan bu çalışmaya da en uygun model olduğunu düşündüğümüz Schwartz'ın (1992; Schwartz ve Bilsky, 1987; 1990) yaklaşımı uygulanmıştır. Aşağıdaki bölümde son yıllarda değerlerin ölçümünde en çok kullanılan Schwartz (1992)'in değer yaklaşımı ve ölçeği ele alınmıştır.

Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

Bu bölümde araştırmanın sırası ile kavramsal ve kuramsal çerçevesi çizilmiştir.

“Değer”in Tanımı ve Özellikleri

Davranışlar, kanaatler, tutumlar zincirinin daha sonra gelen ve önceliklere göre çok daha genel, soyut ve sürekli olan halkasını değerler oluşturmaktadır. Değer kavramı sosyal bilimlerde çeşitli açılardan bakılarak sosyologlar, psikologlar, antropologlar, vb. tarafından farklı anlamlarda kullanılmaktadır.

Değerler ve değer sistemleri kültürel değerler, toplumsal ve kurumsal değerler, çalışma ve iş değerleri ve bireysel değerler olmak üzere farklı seviyelerde incelenmiştir (Rokeach and Ball-Rokeach, 1989, s. 775). Değerlerin bir yandan bireysel tutumları ve bilişsel süreçleri etkilediği, bir yandan da kültür örüntülerini yansıttığı kabul edilmiştir (Hofstede, 1984, ss. 21-22; Rokeach, 1973, ss. 3-5; Inglehart, 2008b, ss. 7-12; Schwartz, 2006, s. 139; Kâğıtçıbaşı, 1981, s. 16).

Değer üzerine yapılmış diğer bir önemli tanım Rokeach'a aittir. Rokeach, değeri (1973, s. 5) belirli bir davranış kuralının (mode of conduct) veya bireyin ulaşmak istediği nihai durumun (end state of existence) bireysel veya sosyal olarak tersi bir davranış kuralına tercih edilmesine yönelik olan devamlı bir inanç anlamına geldiğini belirtmiştir.

Hofstede ise değerlerin her birinin eksi ve artı olmak üzere iki yönlü savaşımlı olduğunu belirtmiş ve şöyle örneklendirmiştir: iyiye karşı kötü, kirliye karşı temiz, tehlikeye karşı emniyetli, çirkine karşı güzel, doğal olmayana karşı doğal, paradoksa karşı mantıklı, akılcı olmayana karşı akılcı, ahlakiye karşı ahlaksız. Hofstede değerlerin yaşamımızın erken dönemlerinde programlanmasıyla, bizler her ne kadar öznel olarak sahip olduklarımızın mükemmel

derecede akılcı olduğunu düşünsek de, akılcı olmadığını vurgulamıştır (Hofstede, 1984, s. 18; 2001, s. 6).

Cavalli-Sforza (1993, s. 305) birçok yönden tanımlanabilen “değerleri” insanların karar verme süreçlerinde önemli yönlendirici unsurlar olarak tanımlamıştır. Bu yüzden de bu kavrama amaçlar, istekler, güdüler gibi unsurları etkileyen bütün tanımlamaları ekleyerek sonuç olarak davranışlardaki standartlarımızın belirlendiğini belirtmiştir. Zavalloni de (1980, ss. 74-75) değerleri sosyal aktörlerin arzu edilebilir veya tercih edilebilir olarak düşündükleri oryantasyonlar olarak tanımlamıştır.

Shewartz ve Bilsky (Aktaran: Schwartz, 1992, ss. 3-4; Aydın, 2005, s. 9) değerlerin özelliklerini toplu olarak şöyle belirtmişlerdir¹:

- 1) Değerler inançlardır. Ancak tümüyle nesnel duygulardan arındırılmışlardır; fikir niteliği taşımazlar, etkinlik kazandıklarında duygularla iç içe geçerler.
- 2) Değerler, bireyin amaçlarıyla (eşitlik vb.) ve bu amaçlara ulaşmada etkili olan davranış biçimleriyle (hakbilirlik, yardımseverlik vs.) ilişkilidirler.
- 3) Değerler özgül eylem ve durumların üzerindedirler; yani tüm ilişkilerimizde geçerlidirler.
- 4) Değerler, insan davranışlarını ve onların değişimini yönlendiren standartlar olarak işlev görürler.
- 5) Değerler taşıdıkları öneme göre kendi aralarında sıralanmaktadır. Düzenlenmiş bir değerler kümesi, değer önceliklerini belirleyen bir sistem oluşturmaktadır.

Kültür ve Değerler

Antropologlar, kültürü çok uzun zamandır incelemişlerdir. Kroeber ve Kluckhohn 1954 yılında kültür üzerine yapmış oldukları araştırmalarında kültürün yaklaşık olarak yüz altmış dört farklı tanımla olduğunu tartışmışlardır (Aktaran: Kâğıtçıbaşı, 1998, ss. 36-37).

Mesela Hofstede (1984, s. 21; 2001, s. 10) kültürü “zihinsel yazılım” olarak ifade ederken, değerleri ve kültürü anahtar yapılar olarak kullanmıştır. Diğer bir kültür tanımı Ozankaya (1991, s. 152) tarafından yapılmıştır. Ozankaya, kültürü insanların toplumsal ve tarihsel gelişim içinde yaratıkları bütün özdeksel (insan emeğinin toplumsal gelişme süreci içinde ortaya çıkardığı nesnelere; teknik

¹ Schwartz ve Bilsky'nin değerlerin özellikleri üzerine toplu olarak derlemelerini yaptığı teorisyenler ve araştırmacılardan bazıları; Allport, 1961; Feather, 1995; Hofstede, 1980; Inglehart, 1977; Kohn, 1951; Kluckhohn, 1951; Morris, 1956; Rokeach, 1973; Schwartz ve Bilsky, 1987.

ilerleme, üretim, eğitim, bilim) ve tinsel öğelerin (değerler, inançlar, bilgiler, davranış kuralları, gelenekler...) toplamı olarak tanımlamıştır.

Bütün bu tanımların ortak olarak birleştiği bir nokta kültürün her şeyi içeren geniş yapısı olmuştur. Bu yüzden, birçok farklı tanımla birlikte, kültür için şu tanımlar ileri sürülmüştür: “Geleneksel fikirler ve bunlara bağlı olan değerler”, “öğrenilmiş davranışların bir bütün olarak nesilden nesile aktarılması”, “paylaşılan semboller ve anlamlar”, “bir grubun davranışlarında önceden tahmin edilebilir ve belirli farklılıklara yol açan deneyimler”, “davranışları bir sisteme oturtan fikir, uygulama, norm ve anlamlar bütünü”, “kendini oluşturan parçalar üzerinde kapsamlı bir etkiye sahip olan bir üst düzen”, “birbirleri ile ilişki içinde ve birbirlerine karmaşık bir biçimde bağlı olan parçalardan oluşmuş sistem” ve “bilişsel programlama ve yazılım” (Kâğıtçıbaşı, 1998, ss. 36-37).

Schwartz'ın Değer Yaklaşımı

Schwartz (1992; Schwartz ve Bilsky, 1987, 1990) yaklaşımı, Schwartz'ın Rokeach'ın (1973) değer kuramında bazı değişiklikler yaparak ve değerlerin ölçülmesinde yine onun metodolojisi üzerinde inşa ederek geliştirilmiştir.

Schwartz'ın (1992, 1994, 2003; Schwartz ve Bilsky, 1990) ilk hipotezinde insanlarda belli motivasyonların (güdülerin) kaynaklık ettiği on temel değer² tanımlamıştır. Bu değerleri bireylerin ihtiyaçları, etkileşime ve iletişime yönelik gereksinimleri, grupların hayatta kalma ve iyi yaşama ihtiyaçları olmak üzere üç temel insani gereksinime dayandırdığı için evrensel olduklarını belirtmiştir. On değer tipi Tablo 1'de ilk sütunda listelenmiş olup, her biri ana amaçları doğrultusunda açıklanmıştır.

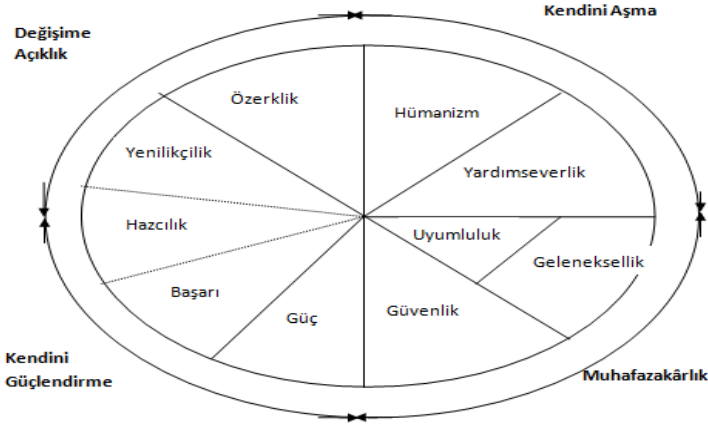
² Burada değerlerin sıralanışının kültürel düzeydeki araştırmalarda (Hofstede, 1980; Triandis, 1990) belirtilen bireysel ve toplumsal olan ile karıştırılmaması gerektiği Schwartz tarafından özellikle vurgulanmıştır (Schwartz, 1992).

Tablo 1. Temel Değerlerin Açıklaması ile Onları Temsil Eden Değerler

Açıklama	Açıklayan Değerler	Kaynak
Güç (power): Sosyal statü ve prestij, insanlar ve kaynaklar üzerinde kontrol sahibi olmak veya üstünlük kurmak	Sosyal güç, otorite, zenginlik	Etkileşim Grubu
Başarı (achievement): Sosyal standartlarda yeterli bireysel başarıyı gösterebilmek	Başarılı, yetenekli, hırslı, etkili	Etkileşim Grubu
Hazcılık (hedonism): Zevk ve duyuların kişisel doyumunu	Hazcılık, zevk alma, kendi rahatına düşkünlük	Organizma
Yenilikçilik (stimulation): Heyecan duyma, yaşama meydan okuma ve yenilik arayışı	Cesur, renkli ve heyecan verici yaşam	Organizma
Özerklik (self – direction): Seçme, ortaya koyma ve ifade etmede bağımsız düşünce ve davranış	Özgürlük, bağımsızlık, yaratıcılık	Organizma
Hümanizm (universalism): Anlayışlı, takdir edici ve hoşgörülü olma, insanların ve doğanın refahını gözetme	Geniş görüşlü, toplumsal adalet, eşitlik, çevreyi koruma	Etkileşim Grubu
Yardımsızlık (benevolence): Çevredeki kişilerin refahını gözetme ve koruma	Yardımsız, onurlu, affedici, sadık, sorumlu	Organizma
Geleneksellik (tradition): Dinin veya geleneksel kültürün birtakım gelenek ve göreneklerini kabul etme, bağlanma ve saygı gösterme	Alçakgönüllü, dindar, yaşamda kendine düşen payı kabul etme	Organizma
Uyumculuk (Conformity): Toplumsal kural ve beklentilere aykırı davranılmaması, başkalarının rahatsız edilmesi veya zarar verme gibi sonuçlara yol açacak davranış ve eğilimlerin sınırlandırılması	İtaatkarlık, kibarlık, aileye ve yaşlılara saygılı olma	Organizma
Güvenlik (security): Toplumun, ilişkilerin ve bireyin kendisinin güvenliği, huzuru ve istikrarı	Ulusal güvenlik, toplumsal düzen	Etkileşim Grubu

Kaynak: Schwartz, 1994, s. 22.

Schwartz (1992, 1994, 2003; Schwartz ve Bilsky, 1990)'ın ikinci hipotezi değerler arasındaki ilişkinin yapısına yönelik olmuştur. Ona göre değerlerin kendi aralarındaki yapısal ilişkisi, herhangi bir değer arayışı sırasında davranışlar bazı değerler ile çatışırken bazıları ile uyumlu olacağı gerçeğinden doğmuştur. Mesela başarı değerleri yardımsızlık değerleri ile çatışmaktadır fakat başarı ve güç değerlerinin birbirleri ile uyumlu olduğu kabul edilmektedir. Değer öncelikleri arasındaki bu yapıda birbirleri ile çatışan değerler merkeze göre zıt yönlü bir yapı oluştururken; birbirlerini tamamlayan değerler çembersel bir düzlem etrafında birbirlerine yakın bir sırada seyretmektedir (Şekil 2).

Şekil 1. Temel Değerler ile Temel Değer Tipleri Arasındaki İlişki (Schwartz, 1994, s. 24).

Schwartz (1992, s. 15; 1994, 2003; Schwartz ve Bilsky, 1990) bu yapıyı iki dikey boyut ile özetlemektedir: Kendini Aşma-Kendini Güçlendirme. Bu boyutta kendini güçlendirme kategorisi kendi çıkarını düşünme arayışını vurgulamakta iken, kendini aşma kategorisi başkalarının refahı ve mutluluğunu içermektedir. Değişime Açıklık-Muhafazakârlık: Bu boyutta değişime açıklık kategorisi özgür duygu, düşünce ve davranış ile yeni deneyimlere açık olmayı vurgularken; muhafazakârlık kategorisi kendini kısıtlama, değişime direnme ve nizamı vurgulamaktadır.

Schwartz (1992, 1994, 2003) bu temel yapıyı 67 ülkeden alınan örneklerle desteklemiştir. Ona göre, insanlar bu 10 temel değere attıkları önem derecesinde elbette ki farklılaşabilmektedir fakat değerlerin uyumluluk ve zıtlık yapısı aynı yapıda organize olmaktadır.

Kuşak Çalışmaları ve Kültürel Değerler

Birbiri peşi sıra gelen kuşakların toplumsallaşmasındaki farklılıklarla ilgili araştırmalarda, kuşaklar arası farklılıklar geniş bir tema olmakla birlikte, hem değerlerde hem de davranışlardaki sürekliliğin veya süreksizliğin ölçüsü konusunda bir anlaşmaya varılmış değildir. Her kuşak içinde, gerçeklikle ilgili birbiriyle çatışan ve kısmen cinsiyet, etnik köken ve toplumsal sınıf gibi başka özelliklerden kaynaklanan görüşler olabilmektedir (Marshall, 1999, s. 439).

Kuşak ve değer oryantasyonlarına yönelik çalışmalar genelde göç eden gruplar üzerine yoğunlaşmaktayken, son dönemlerde EVS ve WWS gibi uluslararası değer araştırmaları aynı toplumun değer oryantasyonunu ölçmektedir. Belirli aralıklarla tekrarlanmakta olan bu değer araştırmaları ile nesillerin değer öncelikleri ile değişimin yönü ve derecesi de dönemin tarihsel atmosferi ile

birlikte yorumlanmaktadır. Örneğin altı Avrupa ülkesini kapsayan araştırması ile Inglehart (2000, 2008a) genç kuşaklar ile sonraki kuşaklar arasında büyük farklılıklar olduğunu belirtmiştir. Çalışmada olgun kuşaklar arasında ekonomik ve fiziki güvenliği kapsayan “metaryalist değerler” oldukça baskın çıkarken; olgun kuşaklardan genç kuşaklara geldikçe özerklik ve kendini-ifade etmeyi kapsayan “postmateryalist değerler” daha yaygın çıkmıştır (Inglehart, 2008b, ss. 1-3; 2008a, ss. 144-145).

Özellikle göç eden gruplarda kuşak ve değerler üzerine yapılmış Moore (1991)’un çalışması dikkat çekmektedir. Schwartz’ın değer yaklaşımının kullanıldığı ve Amerika’da yaşayan Japon kökenli Amerikalılar üzerinde yapılmış olan bu çalışma ile kültür, sosyal yapı, kimlik gibi değerleri etkileyen nedenler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Kuşak ve Schwartz değer tipleri arasındaki ilişkinin incelendiği bir diğer çalışma Bowman’a aittir (2010). Kuşak çalışması yapan Bowman da (2010) kuşaklar arasında değer oryantasyonunda fark bulmuştur. Bowman’ın çalışmasında “değişime açıklık”, “muhafazakârlık”, “kendini güçlendirme” temel değerinde kuşaklar arasında anlamlı bir ilişki boyutu bulunmuştur.

Kültürler arasında değer değişimini ele alan Fancy de (2004) nesillerin değer farklılıklarında küresel olarak bir değişim bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Fancy bu değişimin derecesinin gelişmiş Batı ülkelerinden gelişmemiş ülkelere doğru gidildikçe farklılaştığını belirtmiştir.

Diğer bir kuşak ve değer çalışması İngiltere’de Abrams (1985) tarafından yapılmıştır. Bu çalışma Avrupa Değerler Sistemi Çalışma Grubu tarafından 1981 yılında tamamlanmış değerler çalışmasını baz almıştır. 1281 kişinin katıldığı çalışma ile dinî, ailevi, cinsiyet, milliyetçilik, hürriyet ve iş değerleri olmak üzere toplamda altı alanda yaş grupları arasındaki değişim incelenmiştir. Değişim geleneksellikten, çelişen (arada kalmış, karışık, ne geleneksel ne geleneksel değil) ve geleneksel olmayan aralığında ölçülmüştür. Araştırma sonucu muhafazakâr tutumların ileri yaş gruplarına doğru gidildikçe arttığı görülmüştür.

Türkiye’de kuşaklar arası değerlerin değişimine yönelik önemli bir çalışma Aygün ve İmamoğlu tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada doğrudan kuşaklar ele alınmamakta; fakat genç yaş ve ileri yaş grubu arasında karşılaştırma yapmak suretiyle değerlerdeki değişim Türkiye’nin sosyal değişim süreçleri ile birlikte ele alınmaktadır. Bu çalışmada ileri yaş gruplarının üniversite öğrencilerine kıyasla geleneksel, muhafazakâr ve yardımsever değerlere daha fazla önem verdikleri bulunmuştur. İleri yaş grubunca saygı gösterme ve geleneksel davranış kalıplarının kabul gördüğü, kendi özgür duygu ve düşüncelerine göre toplumsal normları benimsedikleri ve ilişkilerinde uyumu gözettikleri sonucuna ulaşılmıştır (Aygün ve İmamoğlu, 2002, ss. 344-348).

Genel olarak bakıldığında değerlerin sosyolojik olarak ele alındığı araştırmalar oldukça azdır. Bu çalışma ile değerlerin değişimine yönelik olarak sosyal bilim perspektifine katkı sağlamak amaçlanmaktadır. Kuşakların tutum ve davranışlarının arkasındaki değerlerin değişiminin sosyolojik olarak ele alan çalışmaların az olması bu çalışmanın önemini ve özgünlüğünü arttırmaktadır.

Araştırmanın Hipotezleri

Genç kuşaklar ile sonraki kuşaklar arasında değer oryantasyonunda meydana gelen değişim bugüne kadar yapılmış olan değer çalışmaları ile ortaya konmuştur (Inglehart, 2000, ss. 221-222; 2008a, ss. 144-145; 2008b, s. 8; Bowman, 2010, s. 138; Fancy, 2004, s. 277; Moore, 1991, ss. 161-168). Kuşakların ele alındığı bu çalışmalarda sonraki kuşakların “değişime açıklık” değerlerini temsil eden yenilikçi ve özerk değerleri daha fazla benimseyerek bağımsız davranış ve düşünceyi vurgularken; kendini kısıtlama, geleneksel kalıpları koruma, düzeni muhafaza etme değerlerini daha az benimsedikleri bulunmuştur. Bundan dolayı ilk kuşakların sonraki kuşaklara göre hayatlarına yön veren ilkeler olarak uyumluluk ve geleneksellik değerlerini daha fazla benimsedikleri belirtilmektedir. Aynı şekilde kendinden olmayanı kendisi ile eşit kabul etmek ve onların refahı ile ilgilenme değerlerini temsil eden hümanizm ve yardımseverlik değerleri ilk kuşaklarca daha fazla benimsenmektedir. İlk set hipotezler değerlendirilirken sadece kuşaklar arası değişimin yönü değil aynı zamanda değişimin derecesi ile hipotezde belirtilen ilişkinin gerçekleşip gerçekleşmediği de ele alınmıştır.

Hipotezler oluşturulurken içerik olarak uyumlu güdü tipleri birbirine yakın olacağından Schwartz’ın değerler yapısı burada temsil edilmiştir. Kısacası içerik olarak çatışan değerler değişime açıklık-muhafazakârlık, kendini aşma-kendini güçlendirme olmak üzere birbirlerine iki zıt dikey boyut üzerinden kurulmuştur.

Hipotez-1: Temel değer tipleri kuşaklar arasında farklılaşır.

Hipotez-1A: “Değişime açıklık” kuşaklar arasında farklılaşır.

Hipotez-1B: “Muhafazakârlık” kuşaklar arasında farklılaşır.

Hipotez-1C: “Kendini aşma” kuşaklar arasında farklılaşır.

Hipotez-1D: “Kendini güçlendirme” kuşaklar arasında farklılaşır.

Yöntem

Evren ve Örneklem

Bu çalışmada nicel veri toplama tekniklerinden anket tekniği kullanılarak çalışmada kuşaklar arası değerlerin değişimi Ankara evreninde incelenmektedir. Ankara evreni üzerinden yapılan çalışmada, temsili olmayan tesadüfi örneklem tekniği ile göç geçmişi olan toplam 800 kişi ile anket gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada 18-89 yaş grubu alınmıştır. Bu yaş aralığı ise genç (18-38), orta yaş (39-59) ve yaşlı (60 ve üzeri) olmak üzere üç kuşağı temsil edeceği düşünüldükçe belirlenmiştir (Strauss ve Howe, 1991, ss. 60-64). Çalışmanın maddi ve zamansal olanakları dâhilinde yapılan örneklem hesaplaması sonucunda Ankara evreninden 0,05 hoşgörü oranı ve 0,05 hata payı ile örneklem hesaplanmış ve 385 kişi örneklem olarak belirlenmiş; cevapsız, yarıda bırakma, güvenilir olmama gibi durumlar düşünüldükçe toplam 800 kişiye ulaşılması hedeflenmiştir. Ancak burada Ankara'yı temsil edecek bir örneklemden söz edemeyiz. Çünkü çalışmada olasılıklı olmayan kota örnekleme kullanılmıştır. Toplam 800 kişi, 3 kuşak açısından tabakalara ayrılmış ve her tabakadan evren içindeki hacmine göre örneklem seçilmiştir.

Veri Toplama ve Veri Analiz Teknikleri

Çalışmanın anket soruları bir ölçek ve sosyo-demografik durumu ölçen sorulardan oluşturulmuştur. Araştırmada değer önceliği bağımlı değişken, sosyo-demografik etkenler bağımsız değişkenler olarak ele alınmıştır. Çalışmanın bağımlı değişkeni Schwartz'ın (1992,1994) temel değerleri olup, temel değerlerin ölçümü için Schwartz tarafından geliştirilen ve kişisel değerleri ortaya çıkaran 21 maddelik kültürel değerler anketi (Portrait Values Questionnaire-PVQ) veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Her bir portrede katılımcılardan “Kişinin size ne kadar benzeyip benzemediğini söyler misiniz?” sorusuna “Bana çok benziyor”(1), “Bana benziyor”(2), “Bana çok az benziyor”(3), “Bana biraz benziyor”(4), “Bana benzemiyor”(5) ve “Bana hiç benzemiyor”(6)'a kadar verilmiş şıklardan birini işaretlemeleri istenmektedir. Çalışmada ölçüm aracının güvenilirliği Cronbach's Alpha tekniği vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Buna göre “değişime açıklık” temel değerinin Cronbach's Alpha değeri 0,574, “muhafazakârlık” temel değerinki 0,69; “kendini aşma” temel değerinin 0,77 ve “kendini güçlendirme” temel değerinin 0,59'dur. Bazı temel değerlerin güvenilirlik değerleri düşük çıkmıştır. PVQ ölçeğindeki güvenilirlik değerlerinin yüksek beklenmemesi gerektiği Schwartz tarafından da belirtilmiştir. PVQ ölçeğinde her bir değer 2 madde ile ölçülmesi, ikinci olarak da çok geniş anlamları olan birçok değer çok çeşitli anlamları kapsamından kaynaklı olarak ölçeğin güvenilirlik değeri düşük çıkmaktadır. Bu durum için Schwarz 10 değer bir üst kategoride ele alındığı 4 temel değer üzerinden çalışılabilirliğini belirtmiştir. Ayrıca daha önce yapılmış çalışmalarda da “kültürel değerler” gibi hassas konularda yapılan çalışmaların güvenilirliğin 0,50-0,69 arasında düşük bir değer olabileceği ve bunun bu çalışma için normal olduğu belirtilmektedir (Schwartz, 2003, ss. 275-277; Schwartz, Melech, Lehmann, Burgess, Harris and Owens, 2001, s. 532; Bowman, 2010, ss. 81-83; Larkam, 2006, s. 115).

Değerlerin sosyal statü, din, yaş, cinsiyet, eğitim ve sosyal deneyimler gibi farklı değişkenlere bağlı olarak değişim göstermesinden dolayı bu çalışmada da

sosyo-demografik yapısal etkenler, kuşaklar arası değer önceliklerindeki değişim üzerine olacak önemli etkileri göz önüne alınarak eklenmiştir. Çalışmamızda sosyo-demografik etkenler cinsiyet, medeni durum, yaş, doğum yeri, eğitim durumu, işi, geliri, çocuk sayısı, ebeveynlerinin doğum yeri, eğitim durumu ve meslekleri açılarından ele alınmış ve operasyonelleştirilmiştir.

Bu çalışmada kuşak Strauss ve Howe'dan (1991, ss. 60-64) yola çıkarak nesiller arası değer değişimini ölçmede yaş grupları şu şekilde operasyonelleştirilmiştir: 18-38 yaş arası birinci kuşak, 39-59 yaş arası ikinci kuşak, 60 yaş ve üzeri üçüncü kuşak olarak tanımlanmıştır.

Araştırmada anket uygulamasından elde edilen nicel verilerin analizleri SPSS'te betimsel ve ilişkisel olmak üzere iki grupta gerçekleştirilmiştir. Nicel verilerin analizinde anket sorularından ve ölçekten elde edilen bilgiler SPSS'e işlenmiş ve sosyo-demografik soruların analizi yüzdeler, düz frekans ve çapraz tablolar ile betimsel analizleri yapılmıştır. Kuşaklar arası değer değişimine yönelik oluşturulan hipotezler için kuşaklar arası karşılaştırma yapmamıza olanak sağlayan One-Way Anova testi yapılmıştır. One-way Anova analizi ile kuşaklar arasında anlamlı fark olup olmadığı test edilmiştir. Çalışmada tespit edilen farklılığın hangi grup veya gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere "schaffee" testi yapılmıştır.

Araştırma Bulguları

Sosyo-Demografik Bulgular

Birinci (%14,4), ikinci (37,9) ve üçüncü (47,8) kuşaktan oluşan katılımcıların, 47,3'ünü erkek, %52,8'ini ise kadınlar oluşturmaktadır. %65,8'i evli, %27,5'i bekâr, %1,5'i boşanmış ve %0,8'i ise partneri ile birlikte yaşayan örneklem grubunun yaş dağılımları şu şekildedir: Katılımcıların %47,8'i 18-38, %37,9'u 39-59, %14,4'ü ise 60 yaş ve üzerindedir.

Tablo 2. Örneklem Grubunun Eğitim Durumu

	Sayı	Yüzde
Okuma-yazma bilmiyor.	26	3,3
Okuma-yazma biliyor ama okul bitirmemiş/diplomasız	20	2,5
İlkokul mezunu (5 Yıl)	61	7,6
İlköğretim mezunu (8 Yıl)	15	1,9
Ortaokul mezunu	48	6,0
Lise mezunu	222	27,8
Üniversite veya yüksekokul mezunu	365	45,6
Lisansüstü (master veya doktora)	43	5,4
Toplam	800	100,0

Tablo 2'de örneklem grubunun eğitim durumuna bakıldığında %45,6 ile en yüksek oranın üniversite veya yüksekokul mezunlarına ait olduğu görülmüştür. Bu oranı %27,8 ile lise mezunları, %9,5 ile 5 ve 8 yıllık ilkökul mezunları, %5,4 ile master veya doktorasını yapmış olanlar, %2,5 ile okuma yazma bilen diplomasızlar ve %3,3 ile okuma yazma bilmeyenler izlemiştir.

Tablo 3. Örneklem Grubunun Annelerinin Eğitim Durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Okuma-yazma bilmiyor.	206	25,8	25,8
Okuma-yazma biliyor ama okul bitirmemiş/diplomasız	112	14,0	14,0
İlkökul mezunu (5 Yıl)	251	31,4	31,5
İlköğretim mezunu (8 Yıl)	16	2,0	2,0
Ortaokul mezunu	63	7,9	7,9
Lise mezunu	82	10,3	10,3
Üniversite veya yüksekokul mezunu	66	8,3	8,3
Lisansüstü (master veya doktora)	2	,3	,3
Toplam	798	99,8	100,0
Cevapsız	2	,3	
Toplam	800	100,0	

Tablo 3'te katılımcıların annelerinin eğitim durumlarına bakıldığında kuşakların eğitim durumu açısından farklılaştığı görülmüştür. Buna göre %33,5 ile en yüksek oran 5 ve 8 yıllık ilköğretim mezunlarına ait iken bu oranı %25,8 ile okuma yazma bilmeyenler, %14 ile okuma-yazma bilen diplomasızlar izlemiştir.

Tablo 4. Örneklem Grubunun Babalarının Eğitim Durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Okuma-yazma bilmiyor.	106	13,3	13,3
Okuma-yazma biliyor ama okul bitirmemiş/diplomasız	74	9,3	9,3
İlkokul mezunu (5 Yıl)	244	30,5	30,6
İlköğretim mezunu (8 Yıl)	18	2,3	2,3
Ortaokul mezunu	65	8,1	8,2
Lise mezunu	152	19,0	19,1
Üniversite veya yüksekokul mezunu	130	16,3	16,3
Lisansüstü (master veya doktora)	8	1,0	1,0
Toplam	797	99,6	100,0
Cevapsız	3	,4	
Toplam	800	100,0	

Katılımcıların babalarının eğitim durumlarının da annelerinin eğitim durumları gibi kendilerinden daha düşük düzeylerde olduğu görülmektedir (Tablo 4).

Tablo 5. Örneklem Grubunun Kuşaklara Göre Meslek Grupları

	1. kuşak	2. kuşak	3. kuşak	Toplam	
Meslek grupları	Profesyonel ve teknik meslekler	46	163	152	361
	Üst düzey yönetici	2	15	1	18
	Büro meslekleri	0	10	19	29
	Satış meslekleri	2	6	34	42
	Hizmet sektörü	2	7	22	31
	Vasıflı (nitelikli) işçiler	4	14	13	31
	Yarı vasıflı (nitelikli) işçiler	5	16	11	32
	Vasıfsız (niteliksiz) işçi	2	9	3	14
	Tarım-çiftlik çalışanı	11	1	1	13
	Öğrenci	0	1	95	96
	Ev hanımı	37	60	23	120
Toplam	111	302	374	787	

Tablo 5'te örneklem grubunun kuşaklara göre mesleklerine bakıldığında profesyonel ve teknik mesleklerde çalışanların 1. kuşaktan (n=46) 3. kuşağa (n=152) doğru gittikçe sayıca yükseldiği görülmüştür. Üst düzey yöneticilerin 2. kuşakta (n=15) yüksek sayılara ulaşırken, eğitim durumu yüksek olan 3. kuşaklarda (n=1) düştüğü görülmektedir. Bu durum 3. kuşağı oluşturan yaş gruplarının çoğunun hâlen öğrenci veya meslek yaşamlarının ilk evrelerinde olmasından kaynaklanmıştır.

Tablo 6. Kuşaklara Göre Sahip Olunan Çocuk Sayısı

	1. kuşak	2. kuşak	3. kuşak	Toplam
1	4	68	72	144
2	25	137	39	201
3	35	55	12	102
4	20	18	0	38
5	8	5	0	13
6	10	0	1	11
7 ve üzeri	10	1	0	11
Toplam	112	284	124	520

Tablo 6'da kuşaklara göre sahip olunan çocuk sayısına bakıldığında çocuk sayısında düşme görülmektedir. Bir çocuğu olanlar ilk kuşaklarda (n=4) çok az iken sonraki kuşaklarda yükselmektedir. İki çocuğa sahip olanlar 2. kuşaklarda (n=137) en yüksek seviyeye çıkarken 3. Kuşakta düşmektedir (N= 39). Dört ve üzeri çocuğa sahip olanlar ilk iki kuşakta (n=10; n=1) belli bir sayıda bulanmakta iken son kuşağa gelindiğinde sıfırlanmıştır.

Tablo 7. Kuşaklara Göre İstenen Çocuk Sayısı

		1. kuşak	2. kuşak	3. kuşak	Toplam
İstenen çocuk sayısı	1	4	31	52	87
	2	35	138	190	363
	3	31	69	61	161
	4	14	31	8	53
	5	3	8	4	15
	6	5	0	2	7
	7 ve üzeri	5	1	2	8
Toplam		97	278	319	694

Tablo 7'de kuşakların sahip olmayı isteyeceği çocuk sayılarına bakıldığında bir çocuk isteme oranının ilk kuşaklardan (n=4) son kuşaklara (n=31; n=52) gittikçe arttığı görülmüştür. 1. kuşak daha kalabalık ailelerden gelme ve kültürel alışkanlıklardan ötürü daha fazla çocuk sahibi olmayı isterken bu oranlar sonraki kuşaklara doğru düşmüştür.

Kuşakların Değer Önceliklerindeki Değişme ve Devamlılık

Tablo 8'de görüleceği gibi her bir kuşak arasında “değişime açıklık”, “muhafazakârlık”, “kendini aşma” ve “kendini güçlendirme” temel değerlerinde anlamlı düzeyde bir farklılık vardır hipotezi “kendini aşma” temel değeri hariç kabul edilmiştir. Bir başka ifadeyle değişime açıklık, muhafazakârlık, kendini güçlendirme kuşaklara göre farklılaşmıştır. Hangi kuşakların farklılaştığını belirlemek içinse çoklu karşılaştırma analizi sonuçları scheffe testine

bakıldığında (Tablo 9) değişime açıklık, muhafazakârlık, kendini güçlendirme temel değer tiplerinin bütün kuşaklar arasında anlamlı derecede farklılaştığı tespit edilmiştir. Temel değerlerin kuşaklar arası değişiminin hangi yönde gerçekleştiğini görmek için Tablo 8'de kuşak ortalamalarının analizi yapılmış olup aşağıda ele alınmıştır.

Tablo 8. One-Way Analizi ile Dört Temel Değer Tipinin Kuşaklar Arası Karşılaştırması

Bağımlı Değişkenler	1. KUŞAK (N=115)		2. KUŞAK (N=302)		3. KUŞAK (N=382)		F(df)
	MEAN	SD	MEAN	SD	MEAN	SD	
Değişime Açıklık	3,0319	1,37098	2,734	1,28714	2,2544	0,82025	28,871 (2) ***
Muhafazakârlık	1,9157	0,72598	2,0435	0,76107	2,1717	0,8697	5,093 (2) *
Kendini Güçlendirme	3,1993	1,65514	3,0844	1,04583	2,7768	0,99939	9,364 (2) ***
Kendini Aşma	1,807	0,73886	1,9204	0,78429	2,0081	0,90119	2,785 (2)

*p<,05, **p<,01 ***p<,001.

Tablo 9. Dört Temel Değer Tipinin 1, 2 ve 3. Kuşaklar Arasındaki Scheffe Çoklu Karşılaştırma Analizi

Scheffe							
Bağımlı Değişkenler	(I) Kuşaklar	(J) Kuşaklar	Ortalamalar arasındaki fark (I-J)	Std. Hata	Sig.	95% Güven Aralığı	
						Alt Sınır	Üst Sınır
Değişime Açıklık	1. kuşak	2. kuşak	,29789*	,12092	,049	,0014	,5944
		3. kuşak	,77752*	,11737	,000	,4897	1,0654
	2. kuşak	1. kuşak	-,29789*	,12092	,049	-,5944	-,0014
		3. kuşak	,47963*	,08497	,000	,2713	,6880
	3. kuşak	1. kuşak	-,77752*	,11737	,000	-1,0654	-,4897
		2. kuşak	-,47963*	,08497	,000	-,6880	-,2713
Muhafazakârlık	1. kuşak	2. kuşak	-,12784	,08879	,355	-,3456	,0899
		3. kuşak	-,25603*	,08618	,012	-,4674	-,0447
	2. kuşak	1. kuşak	,12784	,08879	,355	-,0899	,3456
		3. kuşak	-,12820	,06239	,122	-,2812	,0248
	3. kuşak	1. kuşak	,25603*	,08618	,012	,0447	,4674
		2. kuşak	,12820	,06239	,122	-,0248	,2812

Kendini Güçlendirme	1. kuşak	2. kuşak	,11484	,12416	,652	-,1897	,4193
		3. kuşak	,42244*	,12053	,002	,1269	,7180
	2. kuşak	1. kuşak	-,11484	,12416	,652	-,4193	,1897
		3. kuşak	,30760*	,08725	,002	,0936	,5216
	3. kuşak	1. kuşak	-,42244*	,12053	,002	-,7180	-,1269
		2. kuşak	-,30760*	,08725	,002	-,5216	-,0936
Kendini Aşma	1. kuşak	2. kuşak	-,11341	,09165	,465	-,3382	,1113
		3. kuşak	-,20116	,08896	,078	-,4193	,0170
	2. kuşak	1. kuşak	,11341	,09165	,465	-,1113	,3382
		3. kuşak	-,08775	,06440	,396	-,2457	,0702
	3. kuşak	1. kuşak	,20116	,08896	,078	-,0170	,4193
		2. kuşak	,08775	,06440	,396	-,0702	,2457
*p<,05, **p<,01, ***p<,001.							

Değişime Açıklık-Muhafazakârlık Temel Değerleri

“Değişime açıklık” temel değerinin kuşaklar arası karşılaştırması One-Way analiz tekniği ile yapılmış (Tablo 8) ve “değişime açıklık” temel değerinin kuşaklar arasında yüksek bir anlamlılık düzeyinde ($p<0,001$) farklılaştığı görülmüştür. Bir başka ifade ile 1. kuşaktan ($M=3,0319$), 2. kuşak ($M=2,734$) ve 3. kuşaklara ($M=2,2544$) doğru gittikçe “değişime açıklık” temel değerini benimseme düzeyi artmıştır. Tablo 9’da çoklu karşılaştırma analizine bakıldığında farklılığın 1. kuşaktan sonraki 2 ve 3. kuşağa doğru gidildikçe arttığı görülmektedir. Mesela 1. kuşak ile 2. kuşak ($p<0,05$) arasında oluşan anlamlı fark 1. kuşak ile 3. kuşak ($p<0,001$) arasındaki farktan daha küçük çıkmıştır. Bu sonuca göre ilk kuşaklardan sonraki kuşaklara doğru gidildikçe “değişime açıklık” temel değerine daha fazla önem atfedilmekteyken, genç kuşaklardan ilk kuşaklara doğru gidildikçe de “değişime açıklık” temel değerine verilen önem azalmıştır. Bu sonuç ile değişime açıklık motivasyonunu temsil eden yenilikçi ve özerk değerlerin bireylerin yaşamında davranış amacını belirleyen motivasyonlar olarak ilk kuşağa göre genç kuşakça çok daha fazla benimsendiği görülmüştür.

“Muhafazakârlık” temel değeri de kuşaklar arasında anlamlı düzeyde ($p<0,05$) farklılaşmıştır (Tablo 8). Bir başka ifade ile 1. kuşaktan ($M= 1,9157$), 2. ($M= 2,0435$) ve 3. kuşaklara ($M= 2,1717$) doğru gittikçe “muhafazakârlık” temel değerini benimseme düzeyi düşmüştür. Tablo 9’da scheffe çoklu karşılaştırma analizine bakıldığında özellikle 1. kuşak ile 3. kuşak ($p<0,05$) arasında farklılık olduğu görülmektedir. 1 ve 2. kuşak gibi birbirine yakın nesiller arasında anlamlı bir farklılık oluşmamıştır. Farklılığın oluşmamasını her iki kuşağın birbirine yakın olmasından kaynaklandığı şeklinde yorumlamaktayız. Aslında 3. kuşak teknolojik değişimler, sosyal medyanın yaygınlaşması, teknoloji ve iletişim alanındaki hızlı değişimlerden daha fazla etkilenmiş kişilerden oluşmaktadır. Bu açıdan bakıldığında özellikle kitle iletişim araçları, bilim ve teknoloji alanlarında dünyada meydana gelen değişim ve dönüşümden 3. kuşak

daha fazla etkilenmiştir. Bu sonuca göre ilk kuşaklardan sonraki kuşaklara doğru gidildikçe “muhafazakârlık” temel değerine verilen önem azalmış, 3. kuşaktan birinci kuşağa doğru gittikçe “muhafazakârlık” temel değerine verilen önem artmıştır. Bir başka ifade ile 1. kuşağın düzenin korunması ve geleneksel bağların vurgulanmasını temsil eden 'muhafazakârlık' temel değerini daha fazla benimsediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Kendini Aşma-Kendini Güçlendirme Temel Değerleri

Burada Hipotezler, Schwartz'ın değerler teorisinde zıtlık ve uyumluluk yapılarına göre tanımladığı iki dikey boyuttan biri olan kendini aşma-kendini güçlendirme boyutunda ele alınmıştır. Değişimin yönü ve derecesi yine bu boyut üzerinden değerlendirilmiştir.

“Değişime açıklık, kuşaklar arasında farklılaşır” ve “muhafazakârlık kuşaklar arasında farklılaşır” hipotezlerinin tersine “kendini aşma” temel değeri kuşaklar arasında farklılaşmamıştır. One-Way Anova testi sonuçlarına göre “kendini aşma” temel değeri ortalamaları kuşaklar arasında anlamlı derecede farklılaşmadığından hipotez desteklenmemiştir (Tablo 8). Bu durum “kendini aşma” temel değerinin kuşaklar için ifade etmiş olduğu anlamın beklediğimizden farklı yorumlanmasından veya kuşaklarca farklı anlamlandırılmasından kaynaklanmış olabilir.

“Kendini güçlendirme” temel değerinin kuşaklar arası karşılaştırması için One-Way Analiz Tekniği (Tablo 8) sonuçlarına bakıldığında, “kendini güçlendirme” temel değerinin kuşaklar arasında yüksek bir anlamlılık düzeyinde ($p<0,001$) farklılaştığı görülmüştür. Bir başka ifade ile 1. kuşaktan ($M=3,1993$), 2. kuşak ($M=3,0844$) ve 3. kuşaklara ($M=2,7768$) doğru gittikçe “kendini güçlendirme” temel değerini benimseme düzeyi artmıştır. Tablo 9'da çoklu karşılaştırma analizine bakıldığında kuşaklar arası değişim 1 ve 3. kuşak ($p<0,01$) ile 3 ve 2. kuşak ($p<0,01$) arasında gerçekleşmiştir. Birbirine yakın 1 ve 2. kuşaklarda nesiller arasında anlamlı bir farklılık oluşmamıştır. “Kendini güçlendirme” temel değeri kendi çıkarını düşünmeyi temsil eden başarı ve güç değerlerini kapsamaktadır. Bu anlamda “insanların hayatına rehberlik eden kurallar” olarak “kendini güçlendirme” temel değerinin sonraki kuşaklarca daha fazla benimsediği bulgusuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre ilk kuşaklar sonraki kuşaklara göre “kendini güçlendirme” temel değerine daha fazla önem verirken, sonraki kuşaklar ilk kuşaklara göre 'kendini güçlendirme' temel değerine daha az önem vermiştir.

Sonuç ve Tartışma

Bilindiği gibi bir toplumun kültürü kuşaktan kuşağa geçmektedir ve gerçekte kültürün bir kuşaktan diğerine geçmesi bilginin kuşaklar arasında hem devamlılığını hem değişmesini sağlamaktadır. Yine kültürün sürekli olarak değişime maruz kalması yenilenmesini sağlamakta ve değişen durumlara göre bu değişim yavaş veya hızlı seyretmektedir. Bazen kültürel değişim oranı bireyin hayatında gerçekleşen büyük değişimlerden kaynaklanmaktadır. Ters olarak da bazı kültürel etkenlerin çok durağan olduğu görülmektedir; birçok büyük din 2000 yıldır veya daha fazla bir süreçte hâlâ varlığını korumaktadır. Benzer şekilde birçok gelenek özellikle de aile ve akrabalık yapısı yüksek derecede korunmuştur ve bu yüzden de çok eski kurumları oluşturmaktadır (Cavalli, 1993, s. 311).

Aynı kültürün temel değerlerini araştırmak ve değer oryantasyonlarındaki değişimleri açıklayan uluslararası değer çalışmaları olan WVS, EVS gibi bu çalışmada da Ankara örnekleminde hareketle kuşakların değer oryantasyonunu ortaya koymak ve kuşaklar arası değişimi ölçmek hedeflenmiştir. Bu kapsamda araştırmanın birinci problemini temel değer tipleri bakımından kuşaklar arası farklılığın araştırılması oluşturmuştur. Bu soru ile kuşakların temel değer oryantasyonu ortaya konularak hangi değerlerin kuşaklar arasında devam ettirildiği, hangi değerlerin kuşaklar arasında farklılaştığı gösterilmeye çalışılmıştır. Kuşaklar arası temel değer tiplerinde kuşaklar arasında bir fark varsa değişimin derecesi ve yönü de bu araştırma kapsamında incelenmiştir.

Araştırmanın hipotezleri kuşaklar arası değer değişiminin derece ve yapısı ile ilgili oluşturulmuştur. Değerlerin kuşaklar arasındaki değişiminin ölçüleceği bu hipotez ile hangi kuşağın özgür duygu, düşünce ve davranış ile yeni deneyimlere açık değerleri daha fazla benimserken; hangi kuşakta değişimin yavaş gerçekleşerek nizamı benimsediği incelenmiştir. Yine aynı şekilde hangi kuşak kendi çıkarını düşünme arayışı içinde iken, hangi kuşağın da başkalarının refahı ve mutluluğunu arayış içinde olduğu araştırılmıştır. Bu hipotez ile aynı zamanda aynı kültürde temel değerler araştırılarak değişimin yönü ve derecesi de incelenmiştir.

Kuşaklar arası değerlerin değişimine yönelik hipotezler Schwartz'ın Değer Yaklaşımı açısından ele alınmış ve oluşturulmuştur. Kuşaklar arası değer oryantasyonundaki değişim veya devamlılık ile değişimin yönü ve derecesi de Schwartz'ın değerler teorisinde zıtlık ve uyumluluk yapılarına göre tanımladığı değişime açıklık-muhafazakârlık, kendini aşma-kendini güçlendirme olmak üzere iki dikey boyutta değerlendirilmiştir. Bulgular “Temel değerler tipleri kuşaklar arasında farklılaşır”, “Değişime açıklık kuşaklar arasında farklılaşır” ve “Muhafazakârlık, kuşaklar arasında farklılaşır” hipotezlerini desteklemiştir (Tablo 8-9). Bu sonuca göre “değişime açıklık” temel değerinde kuşak

ortalamalarına bakıldığında (Tablo 8-9) farklılığın 1. kuşaktan sonraki 2. ve 3. kuşağa doğru gidildikçe arttığı görülmüştür. Asıl farklılık ilk kuşak ile 3. kuşak arasında ortaya çıkmıştır. 1. kuşak ile 2. kuşak arasında oluşan farklılık 1. kuşak ile 3. kuşak arasındaki fark kadar keskin kendini göstermese de anlamlı farklılık bulunmuştur. Bu sonuç 2. kuşaktaki değişimin yavaş olduğu ve kuşaklar arasındaki geçişin hızlı olmadığı sonucuna götürmektedir. 1. ve 3. kuşak arasındaki yüksek farklılığın sebebinin de Giddens'in (2010, ss. 9, 153, 159) da belirttiği gibi, teknolojik gelişmeler, toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerindeki değişim, modern hayatın dönüşümleri, küreselleşme, kitle iletişim araçlarının gelişmesi gibi sebeplerden kaynaklandığı şeklinde düşünülmektedir.

Değişimin yönüne bakıldığında “kişinin hayatına yön veren ilkeler olarak” yenilikçilik ve özerklik değerlerini kapsayan “değişime açıklık” temel değerinin bireylerin yaşamında davranış amacını belirleyen motivasyonlar olarak ilk kuşaklara göre genç kuşaklarca çok daha fazla benimsendiği görülmüştür. “Muhafazakârlık” temel değerine bakıldığında 1. kuşak ile 3. kuşağın aralarında yüksek anlamlılık düzeyinde farklılaştığı görülmüştür. Bir başka ifade ile “muhafazakârlık” temel değeri ilk kuşaklar tarafından daha fazla benimsenmiş ve önem verilmiştir.

“Kendini güçlendirme” kuşaklar arasında farklılaşır hipotezi tek yönlü Anova Testi (Tablo 8) sonuçlarına göre desteklenmiştir. Tablo 9'da görüldüğü üzere dört temel değer tipinin kuşaklar arasındaki çoklu karşılaştırma analizine göre “kendini güçlendirme” temel değeri 1. ve 2. kuşaklar arasında devamlılık sağlarken 1 ve 3. kuşaklar arasında anlamlı düzeyde farklılaşmıştır. Bu sonuca göre ilk kuşak sonraki kuşağa göre “kendini güçlendirme” temel değerini daha fazla benimserken, sonraki kuşaklar “kendini güçlendirme” temel değerini daha az benimsemiştir.

“Kendini aşma, kuşaklar arasında farklılaşır” hipotezi tek yönlü anova testi (Tablo 8) sonuçlarına göre desteklenmemiş ve “Kendini aşma” (yardımseverlik ve hümanizm) temel değeri anlamlı düzeyde kuşaklar arasında farklılaşmamıştır. Tek yönlü anova testi sonuçlarına göre “kendini aşma” temel değeri ortalamalarının kuşaklar arasında anlamlı derecede farklılaşmaması iki şekilde yorumlanmıştır (Tablo 8). Schwartz'ın da (2003, s. 262) belirttiği gibi her bir on değer SVS Ölçeğinde 56-57 madde ile ölçülmekteydi. Ölçeğin hem doldururken çok fazla vakit alması hem de eğitim durumu düşük kişilerce doldurulmasında yaşanan zorluklar sebebi ile ESS (Avrupa Değer Araştırması) tarafından ölçeğin kısaltılması istenmiştir. Bunun üzerine Schwartz tarafından çok geniş anlamları olan her bir değer için iki madde ile ifade edildiği ve toplamda da yirmi bir maddeden oluşan PVQ ölçeği geliştirilmiştir. Bu durumun da “kendini aşma” temel değerinin kuşaklar için ifade etmiş

olduğu anlamın kuşaklarca farklı anlamlandırılmasından kaynaklanmış olduğunu düşünmekteyiz.

Değişime açıklık ve muhafazakârlık temel değerleri açısından kuşaklar arası değişim oldukça net ve açık olarak kendini göstermiştir (Tablo 8-9). Kuşakları birbiri ile karşılaştırdığımızda değer önceliklerindeki değişimin özellikle 1 ve 3. kuşak arasında yüksek anlamlılık düzeyinde farklılaştığı görülmüştür. Değer önceliklerindeki bu farklılık 1. ve 2. kuşaktan çok 1. ve 3. kuşak arasında gerçekleşmiştir. 3. kuşak hayatına yön veren motivasyonlar olarak değişime açıklık temel değerini diğer kuşaklara göre daha fazla benimsemiştir. Bu farklılığın sebebi olarak 1. ve 3. kuşağın farklı deneyimler yaşamış olmaları gösterilebilir (toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimindeki değişim, modern hayatın getirdiği dönüşümler, kitle iletişim araçlarının gelişmesi, küreselleşme... vs.). Yaş olarak baktığımızda 1. kuşak ileri yaş gruplarını temsil ederken, 2. kuşak orta yaş gruplarını ve 3. kuşak genç yaş gruplarını temsil etmiştir. Bu anlamda 2. kuşağın daha çok geçiş aşamasında olan, arada kalmış bir kuşağı temsil ettiği belirtilebilir. Bu sebeplerden ötürü 2. kuşağın yaşlı ve genç kuşaklarla farklılaşmasının 1. ve 3. kuşaklar kadar yüksek anlamlılık düzeyinde farklılaşma olmadığı düşünülmektedir.

Tablo 8'de kuşaklar arası değişimin yönüne bakıldığında, ilişkinin değişime açıklık-muhafazakârlık boyutunda birbirlerine zıt yönlü olarak Schwartz yaklaşımı ile uyumlu gerçekleştiği görülmüştür. Kendini aşma-kendini güçlendirme boyutunda beklediğimiz etki sadece “kendini güçlendirme” temel değeri bakımından gerçekleşerek değer öncelikleri kuşaklar arasında farklılaşmıştır. Bu sonuç göstermiştir ki, genç kuşaklar değişime açıklık motivasyonunu temsil eden yenilikçi ve özerk değerleri davranış amaçlarını belirleyen motivasyonlar olarak daha fazla benimserken; düzenin korunması ve geleneksel bağların vurgulanmasını temsil eden “muhafazakârlık” temel değerini daha az benimsemiştir. Araştırma bulguları “muhafazakârlık” temel değerinin ilk kuşaklardan sonraki kuşaklara doğru gittikçe azaldığı sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Ankara örnekleminde hareketle araştırma bulgularında elde edilen ilk sonuç, kuşaklar arasında değer değişiminin hızlı olmayarak yavaş gerçekleşmekle birlikte uzun dönemde bu değişimin büyük olabileceğidir. Araştırma sonuçları göstermiştir ki kuşaklar arası değişim çok hızlı gerçekleşmemiştir. Keskin farklılıklar 1. ve 3. kuşak arasında meydana gelmiştir, 2. kuşakta değişim görece olarak yavaştır. Değerler sistemi zaman içinde oldukça değişken olmayan bir durum gösterse de sürekli olarak değişime maruz kalması yenilenmesini sağlamış ve değişen durumlara göre bu değişim yavaş veya hızlı seyretmiştir.

Bu araştırma ile elde ettiğimiz ikinci sonuç kuşaklar arası değer oryantasyonunun değiştiğini ve bu değişimin tutarlı olduğunu ve tahmin edilen

yönde gerçekleştiğini göstermiştir. Bu noktada belirtmek gerekirse; sağlıklı, bütünleşmiş bir toplum olmanın yolu sadece kendini tanıyıp kabul eden değil, aynı zamanda karşısındakini de tanıyıp anlayabilmesinden geçmektedir. Bu gerçekten hareketle bu araştırma ile kuşakların sahip oldukları değer önceliklerindeki farklılığın öze zenginlik kattığının, dolayısı ile kültürün çok boyutluluk, çok yönlülük kazanmasına katkıda bulunduğu kuşaklara aktarılması ve kuşakların birbirlerini farklılıkları ile birlikte kabul edebilecek olgunlukta yetişmeleri önem arz etmektedir. Nitekim kültürel bütünleşme kavramı sosyolojide farklılaşmış unsurların kendi aralarında yeni bir temel üzerinde birleşmeleri olarak tanımlanmaktadır. Kültürel bütünleşme ancak kültürel farklılaşmadan sonra ulaşılabilen bir aşamadır ve bu iki süreç gelişmenin göstergelerini oluşturmaktadır. Kültürel bütünleşme özdeşleşme değildir, tam tersine bütünleşme, farklı donanımlara sahip olan kuşakların bir arada bir diğerinin varlığına saygı göstererek, bir diğerinin varlığını kabul ederek ve bir diğerini anlayarak ortak bir paydada bir araya gelebilmeleri ile sağlanmaktadır (Çelebi, 1990, ss. 391-393). Bu bağlamda davranışlara yön veren motivasyonlar olarak kuşakların değer önceliklerinin anlaşılması hem sosyal sorunların çözülmesi hem de toplumsal bütünleşmeye gidecek yol haritalarının ortaya konması açısından yardımcı olacaktır.

Kaynakça

- Aydın, A. (2005). *Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Öğrencilerinin Değer Hiyerarşileri ile İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Hiyerarşilerinin Karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aygün, Z. K. and İmamoğlu, E. O. (2002). Value Domains of Turkish Adults and University Students. *The Journal of Social Psychology*, 142(3), 333-351.
- Bilsky, W. and Schwartz, S. H. (2008). Measuring Motivations: Integrating Content and Method. *Personality and Individual Differences*, 44, 1738-1751.
- Bilsky, W., Janik, M. and Schwartz, S. H. (2011). The Structural Organization of Human Values-Evidence from Three Rounds of the European Social Survey. *Journal of Cross Cultural Psychology*, 42(5), 759-776.
- Bowman, D. M. (2010). *The Effect of Value Differences in Workplace Motivation: A Study Comparing Worker Value Priorities Across Generations and Gender*. Unpublished Doctor Thesis, Capella University, Minnesota.
- Cavali-Sforza, L.L. (1993). How Are Values Transmitted. (M. Hechter, L. Nadel, R.E. Michod, Ed.), *The Origin of Values, Sociology and Economics* in (ss. 305-319). New York: Adline De Gruyter.
- Çelebi, N. (1990). Genç ve Kültürel Bütünleşme. (B. Dikeçligil ve A. Çiğdem, Ed.), *Aile Yazılar II, Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme* içinde (ss.391-395). Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Dettenborn, H., Boehnke, K. and Horstmann, K. (1994). Value Preferences in the United Germany: Teachers and Students from East and West Compared. (A.M, Bouvy. Ed.). *Journeys Into Cross-Cultural Psychology, Selected Papers from the Eleventh International Conference of the International Association for Cross-Cultural Psychology Held in Liege, Belgium*. Swets & Zeitlinger.
- European Social Survey-ESS*. (2008). 15 Kasım 2013 tarihinde <http://www.esf.org> adresinden erişildi.
- Fancy, R. (2004). *Patterns in Values Differences Across Cultures*. Unpublished Master's Thesis, Graduate School of Wayne State University, Detroit, Michigan.
- Feather, N. T. (1979). Value Correlates of Conservatism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(9), 1617-1630.
- Giddens, A. (2010). *Modernliğin Sonuçları* (E. Kuşdil, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları(1990).
- Hofstede, G. (1984). *Culture's Consequences: Comparing Values Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations* (Abridged). London: Sage Publications.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences: Comparing Values Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations* (Second Edition). London: Sage Publications.
- Inglehart, R. (2000). Globalization and Postmodern Values. *The Washington Quarterly*, 23(1), 215-228.

- Inglehart, R. (2008a). Changing Values Among Western Publics from 1970 to 2006. *West European Politics*, 31(1-2), 130-146.
- Inglehart, R. (Aralık 2008b). *Values Change the World*, *World Values Survey*. 15 Kasım 2013 tarihinde http://www.worldvaluessurvey.org/wvs/articles/folder_published/article_base_110/files/WVSBrochure6-2008_11.pdf adresinden erişildi.
- Inglehart, R. and Norris, P. (2003). *Rising Tide: Gender Equality in Global Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Inglehart, R. and Welzel, C. (2010). Changing Mass Priorities: The Link Between Modernization and Democracy. *Reflections*, 8(2), 551-567.
- Kâğıtçıbaşı, Ç. (1981). *Çocuğun Değeri, Türkiye’de Değerler ve Doğuranlık*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, İdari Bilimler Fakültesi Yay.
- Kâğıtçıbaşı, Ç. (1998). *Kültürel Psikoloji, Kültür Bağlamında İnsan ve Aile*. İstanbul: YKY Yayınları.
- Kuşdil, E. (1991). *A Study on the Core Chareceteristies of Collectivism*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Larkam, P. H. (2006). *Conceptions of Human Agency: Structural Relations Among Motivational Traits, Personal Value Priorities, and Regulatory Focus*. Unpublished Master’s Thesis, Faculty of the Graduate School of the University of Texas, Austin.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü* (2. bs). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Moore, M. (1991). *Value Change Across Three Generations of Japanese-Americans: The Effects of Culture, Social Structure and Identity*. Unpublished Master’s Thesis, University of Washington, Washington.
- Morris, C. W. (1956). *Varieties of Human Value*. Chicago: University of Chicago Press.
- Morsümbül, Ş. (2014). *Değerlerin Kuşaklar Arası Değişimi: Ankara Örneği*. Doktora Tezi, Ankara.
- Ozankaya, Ö. (1991). *Toplum Bilimi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Pilcher, J. (1994). Mannheim’s Sociology of Generations: An Undervalued Legacy. *British Journal of Sociology*, 45(3), 481-495.
- Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. New York: Free Press.
- Rokeach, M. and Ball-Rokeach, S. J. (1989). Stability and Change in American Value Priorities, 1968-1981. *American Psychological Association*, 44(5), 775-784.
- Schwartz, S. H. (1990). Individualism-Collectivism: Critique and Proposed Refinements. *Journal of Cross Cultural Psychology*, 21(2), 139-157.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. (M. Zanna, Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* in (pp. 1-65). New York: Academic Press.
- Schwartz, S. H. (1994). Are the Universal Aspects in the Structure and Content of Human Values. *Journal for Social Issues*, 50(4), 19-45.

- Schwartz, S. H. (1996). Value Priorities and Behavior: Applying of Theory of Integrated Value Systems. (C. Seligman, J. M. Olson, M. P. Zanna Ed.), *The Psychology of Values: The Ontario Symposium(1-24)*. Nj: Erlbaum, Hillsdale.
- Schwartz, S. H. (2003). *A Proposal for Measuring Value Orientations Across Nations. Chapter 7 in ESS Questionnaire Development Package of the European Social Survey*. 15 Kasım 2013 tarihinde www.Europeansocialsurvey.org. adresinden erişildi.
- Schwartz, S. H. (2005). Basic Human Values: Their Content and Structure Across Countries. (A. Tamayo, J. B. Porto, Ed.), *Values and Behavior in Organizations* in (pp. 21-55). Brazil: Vozes, Petrópolis.
- Schwartz, S. H. (2006). A Theory of Cultural Value Orientations: Explication and Applications. *Comparative Sociology*, 5(2-3), 137-182.
- Schwartz, S. H. (2007). Value Orientations: Measurement. Antecedents and Consequences Across Nations. (R. Jowell, C. Roberts and R. Fitzgerald Ed.), *In Measuring Attitudes Cross-Nationally - Lessons from the European Social Survey* içinde (ss. 161-193). London: Sage.
- Schwartz, S. H. and Bardı, A. (2001). Value Hierarchies Across Cultures: Taking a Similarities Perspective. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32, 268–290.
- Schwartz, S. H. and Bilsky, W. (1987). Toward a Psychological Structure of Human Values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(3), 550-562.
- Schwartz, S. H. and Bilsky, W. (1990). Toward a Theory of the Universal Content and Structure of Values: Extensions and Cross Cultural Replications. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(5), 878-891.
- Schwartz, S. H. and Sagie, G. (2000). Value Consensus and Importance, a Cross-National Study. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 31(4), 465-497.
- Schwartz, S. H. et all. (2001). Extending the Cross-Cultural Validity of the Theory of Basic Human Values With a Different Method of. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(5), 519-542.
- Strauss, W. and Howe, N. (1991). *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*. New York: William Morrow/Quill.
- Weber, M. (1997). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhü*. İstanbul: Hill Yayınları.
- Zavalloni, M. (1980). Values. (H.C.Triandis, R.W. Brislin, Ed.), *Handbook of Cross-Cultural Psychology* in (Vol. 5, ss.73-120). USA: Allyn and Bacon Inc.